

# Misdaad en straf vandaag

## Manifest voor kritische criminologie

JENNEKE CHRISTIAENS<sup>a</sup>

DECORTE, T., JESPERS, R., PETINTSEVA, O. & TUTELEERS, P., *Misdaad en straf vandaag. Manifest voor kritische criminologie*. Berchem – Brussel: EPO – VUBPRESS, 2016, 152p.



*Panopticon*, 38 (1), 69-71  
© 2017 Maklu | ISSN 0771-1409 | Januari 2017

<sup>a</sup> Professor, Vakgroep Criminologie, Vrije Universiteit Brussel (Corresp.: jenneke.christiaens@vub.ac.be)

Dit boek kwam tot stand als een eerbetoon aan het werk van onze collega criminoloog en rechtssocioloog Patrick HEBBERECHT, die begin 2015 door kanker werd geveld. Hij wordt in dit toegankelijke boek als 'boegbeeld van de kritische criminologie in Vlaanderen' gepresenteerd. In een eerste deel wordt de kritische criminologie uitgelegd. Het tweede deel gaat in op Patrick HEBBERECHT's kritisch criminologisch perspectief. En tot slot wordt in deel drie een pleidooi gehouden voor een kritisch criminologische toekomst en de uitdagingen die haar wachten.

*Misdaad en straf vandaag* richt zich tot een breed en niet academisch publiek. De auteurs beogen doelbewust een eenvoudige heldere tekst, ontdaan van te complexe academische analyses en het bijhorende (te zware?) referentiekader (p. 11). Dat is op zich een lovenswaardige betrachting. Het kritisch criminologisch perspectief uitleggen op een heldere manier is echter een alles behalve makkelijke opdracht. Niet alleen omdat *de* kritische criminologie niet bestaat; de term dekt vele ladingen en wat ze dekt is beter te begrijpen als een caleidoscoop die meerdere mogelijke perspectieven insluit. Maar bovenal is het kritisch criminologische verhaal geen perspectief om dankbaar in het maatschappelijk politieke debat in te brengen. Zelfs gevat in het 'criminaliteitsvierkant' brengt het een oneindig veel complexer verhaal over misdaad en straf in onze samenleving, dan het politieke én *common sense* en bij het positivisme aansluitende en eenvoudig rechtlijnig verhaal van de *criminal other*. Met zijn werk heeft Patrick HEBBERECHT alleszins gepoogd om bij te dragen tot juist dit veel complexere verhaal over misdaad en straf in onze samenleving.

Misschien is precies daarom dit kleine maar fijne boekje een existentiële spiegel voor de criminologen of sociale wetenschappers van vandaag en morgen. Dit werk als criminoloog lezen vereist een open blik op de toestand van de criminologie vandaag en haar aspiraties voor de toekomst. Zo'n oprechte lectuur doet immers onmiddellijk een veelheid aan wetenschappelijke reflecties opborrelen. En dan is het wetenschappelijke referentieapparaat en debat dat schuil gaat achter de tekst wél van groot belang. Immers, de reflecties die deze tekst losmaakt, hebben fundamenteel te maken met de criminologie zelf en hoe zij zich als wetenschappelijke praktijk autonoom (of niet!) positioneert in de bepaling van haar onderzoeksobject, agenda en kennisproductie. Het lijkt absurd (na meer dan 100 jaar), maar criminologen hebben het (nog steeds) lastig om zich in hun wetenschappelijke praktijk los te weken van haar loodzware positivistische erfenis en (dus) van 'door de macht' opgelegde

criminaliteitsdefinities. In een historisch perspectief kan de criminologische wetenschap worden begrepen als een discours dat gevat en gevangen zit in wat Foucault het macht-weten-complex noemde (FOUCAULT, 1975; zie ook GUTWIRTH, 1993: p. 199 e.v.) dat praktijken van misdaad en straf gisteren, maar ook nog vandaag tekenen. Als geïnstitutionaliseerde praktijk van wetenschappelijke kennisproductie (en universitair onderwijs) is de criminologie ook (zeer) competitief op de markt van misdaad en straf (en niet die van welzijn en geluk). En dat moeten we ook begrijpen als een zwaard van Damocles in haar zoektocht naar onafhankelijkheid. En die zoektocht naar onafhankelijkheid was en blijft brandend actueel, ook in België.

Dit *Manifest voor kritische criminologie* wordt dan een aanzet tot reflectie om de fundamentele kritiek van WACQUANT op de criminologie in de ogen te kijken: *'a central obstacle to a civic social science of justice is the intellectual insularity of criminology, which artificially severs the crime-and-punishment duet from the state, social space and culture. Criminology replicates in its disciplinary isolation the ideological autonomization of the crime question from its social, political and cultural determinants'* (WACQUANT, 2011: 446).

Precies de criminologen van de jaren '60 en '70 hebben een belangrijke bijdrage geleverd aan de mogelijkheid van een in die zin onafhankelijk of geëmancipeerde criminologie door de onderzoeksagenda *radicaal* om te gooien en door juist de politieke verankering van criminologische praktijken in hun definiëren van het criminaliteitsfenomeen de criminologie binnen te loodsen. Ik ben er van overtuigd dat Patrick HEBBERECHT heeft bijgedragen tot deze wending. Maar ook deze criminologen werden ingehaald door het infernale argument van het (nieuw) realisme: de criminoloog-wetenschapper en haar praktijk van wetenschappelijke kennisproductie terug met 'beide voeten op de grond zetten'. Wat in zekere zin ook een stap terug betekende in de weg naar een onafhankelijke criminologie.

Wetenschappelijke autonomie is echt *de* belangrijkste voorwaarde voor een intellectueel en wetenschappelijk engagement (WACQUANT, 2011: 445). De tijden zijn er niet naar om te berusten. De uitdagingen voor de toekomst zijn, zeker menselijk, en dus ook wetenschappelijk criminologisch, fenomenaal en *far beyond criminology*. Daarom was ik wat teleurgesteld over het laatste deel en perspectief op de toekomst dat het Manifest biedt. Het bleef verbazend dicht bij een *'usual suspects'* klassieke criminologische agenda. Waarmee ik niet zeg dat mensenrechten, sociale ongelijkheid, migratie, radicalisering en terrorisme, de rol van politie of het internet, niet in het criminologische vizier zouden moeten liggen. Maar, bijvoorbeeld, wat met het klimaat, mens en natuur en het belang van een *green criminology*? Of, wat met onze aandacht voor oorlog en staatsgeweld? In die zin had ik misschien een iets radicalere visie verwacht op de (uitdagingen en) toekomst van de criminologie. Ik bleef, als wetenschapper, ook met de vraag zitten of met dit pleidooi wel een 'andere' criminologie mogelijk is? Ja, een andere criminologie is mogelijk, om de politieke slogan te parafrasen! De zoektocht naar een autonome, buiten 'de regie van overheidswege', wetenschappelijke praktijk is denkbaar, mogelijk en noodzakelijk. Inderdaad, maar de auteurs van het Manifest stellen deze opdracht wat te eenvoudig en zelfs naïef voor in hun slotpleidooi. Nog voorbij het probleem van de *knowledge economy* waarin onze wetenschappelijke praktijk gevat zit, moeten we dus vragen stellen bij het camerale karakter van een belangrijk deel van de hedendaagse criminologische kennisproductie (zie GUTWIRTH & CHRISTIAENS, 2014). Is het inderdaad 'slechts' een kwestie van kant te kiezen in de ideeënstrijd? Is het voldoende om 'de macht' bloot te leggen en zo de ideologische geladenheid van het criminologische onderzoeksobject – misdaad en straf – te tonen? Een belangrijke vraag is immers ook *of* we als wetenschappers een 'wetenschappelijke oplossing' voor het politieke en maatschappelijke vraagstuk van misdaad en straf moeten opleveren? Is dat überhaupt de taak van wetenschap, en van de criminologie in het bijzonder? Is het niet juist het probleem van de

criminologie dat zij steeds tot de orde wordt geroepen om met oplossingen voor de dag te komen? Ligt de toekomst van de criminologie nog steeds geketend in de belofte en voorspelling die Enrico FERRI op het einde van de 19de eeuw uitsprak: '*En effet elle creusera sa propre tombe, parce que, avec le diagnose scientifique et positiviste des causes de la criminalité, et par suite avec l'identification des remèdes partiels et généraux, individuels et sociaux, qui la combattent d'une manière vraiment efficace, elle réduira le nombre de délinquants au minimum irréductible*' (FERRI, 1905, geciteerd in CHRISTIAENS, 1998: 294).

Ik ben er niet zeker van dat dat de bedoeling was van de auteurs van het Manifest, maar de lectuur ervan brengt mij als criminoloog-wetenschapper er wel toe na te denken en in debat te willen gaan over onze (onafhankelijke?) wetenschappelijke praktijk(en) en de kennisproductie waar we aanspraak op maken. Ik ben er alleszins zeker van dat Patrick HEBBERECHT dit wel belangrijk vond.

## REFERENTIES

- FERRI, E. (1905). *Sociologie criminelle*, Parijs: Alcan.
- WACQUANT, L. (2011). 'From 'public criminology' to the reflexive sociology of criminological production and consumption', *British Journal of Criminology*, 51, 438–448 .
- CHRISTIAENS, J. (1999). *De geboorte van de jeugddelinquent (België, 1830-1930)*. Brussel: VUB-Press.
- FOUCAULT, M. (1975). *Surveiller et punir. Naissance de la prison*. Parijs, Gallimard.
- GUTWIRTH, S. (1993). *Waarheidsaanspraken in recht en wetenschap*. Brussel: VUBPress-Maklu.
- GUTWIRTH, S. & CHRISTIAENS, J. (2014). 'It's the science policy stupid! Over wetenschapsfraude als bliksemafleider', *Panopticon*, 35, 267-287.